

ЩЕ РАЗ ПРО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ (ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА)

ONCE AGAIN ABOUT THE QUESTION OF REFORMATION OF PUNISHMENT OF LIMITATION OF WILL (EXPERIENCE OF REPUBLIC OF POLAND)

Марісюк К.Б.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

Стаття присвячена аналізу покарання у вигляді обмеження волі в Республіці Польща. Покарання у вигляді обмеження волі за загальним правилом призначається на строк від одного до 12 місяців. Досліджуваний вид покарання може реалізовуватись у двох проявах: 1) у вигляді виконання безоплатної суспільно корисної праці строком від 20 до 40 годин у місяць; 2) у вигляді відрахування в дохід держави від 10 до 25% заробітної плати засудженого. Місцями відбування покарання у вигляді обмеження волі є місце постійного проживання засудженого, місце його праці або інше місце на невеликій відстані від зазначених вище місць у разі, якщо інше місце відбування покарання продиктоване особливостями виконання цього покарання. За наявності поважних підстав суд може одну форму виконання цього покарання змінити іншою з такого розрахунку: 20 годин суспільно корисної праці дорівнює 10% плати за працю і навпаки.

Ключові слова: покарання, засуджений, обмеження волі, обов'язки, права.

Статья посвящена анализу наказания в виде ограничения свободы в Республике Польша. Наказание в виде ограничения свободы по общему правилу назначается на срок от одного до 12 месяцев. Исследуемый вид наказания может реализовываться в двух проявлениях: 1) в виде выполнения безоплатного общественно полезного труда сроком от 20 до 40 часов в месяц; 2) в виде отчисления в доход государства от 10 до 25% заработной платы осужденного. Местами отбывания наказания в виде ограничения свободы являются место постоянного жительства осужденного, место его работы или другое место на небольшом расстоянии от названных выше мест в случае, если иное место отбывания наказания продиктовано особенностями исполнения этого наказания. При наличии серьезных оснований суд может одну форму исполнения этого наказания заменить другой из такого расчета: 20 часов общественно полезного труда равняются 10% заработной платы за труд и наоборот.

Ключевые слова: наказание, осужденный, ограничение свободы, обязанности, права.

The article is sanctified to the analysis of punishment of limitation of will in Republic of Poland. Limitation of will awarded punishment on a term from one to 12 months by general rule. Investigated type of punishment realized in two displays: 1) in the type of implementation of free public useful labour for a term from 20 to 40 hours in a month; 2) in the type of contribution in the profit of the state from 10 to 25 percent of pay of convict. Placed leaving of punishment for the type of limitation of will is residence permanent convict, place of his labour or other place on small distance of the places marked higher, in case if other place of serving of punishment the implementation of this punishment dictated by features. At presence of worthy grounds, a court can change one form of implementation of this punishment other from a calculation: 20 hours public useful labour to 10 percent of labour and vice versa.

Key words: punishment, convict, limitation of will, duties, rights.

Постановка проблеми. Через нагальну потребу в гуманізації вітчизняної системи кримінальних покарань основним є питання якомога ширшого впровадження в практику покарань, не пов'язаних з ізоляцією засудженого від суспільства.

На цьому ж наголошується і у різноманітних міжнародних нормативно-правових актах. Так, наприклад, в пункті 2.3 Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), прийнятих резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р., передбачено, що з метою забезпечення більшої гнучкості відповідно до характеру і ступеню тяжкості правопорушення, особи та біографії правопорушника, а також в інтересах захисту суспільства і з метою попередження невинуватого застосування тюремного ув'язнення система кримінального правосуддя повинна передбачати широкий вибір заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням [1, с. 3].

Як видається, одним з варіантів можливих реформ у досліджуваній сфері може бути часткове реформування покарання у вигляді обмеження волі.

Стан опрацювання. Питання покарання у вигляді обмеження волі слугувало предметом доволі значної кількості вітчизняних розвідок. Так, наприклад, лише протягом останніх років їх вивчали С. Кулинич, О. Лисодед, О. Пonomаренко та інші вчені. Що стосується аналізу досвіду Республіки Польща у цій сфері, то він досі не був предметом вітчизняних кримінально-правових досліджень.

Враховуючи, що питання покарання у вигляді обмеження волі в Республіці Польща досі не були предметом вітчизняних наукових розвідок, вивчення потребують усі аспекти цього питання.

Мета. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті вивчити всі питання, пов'язані з задекларованими питаннями, не видається можливим, ми звернемо увагу лише на базові положення, залишивши все інше для подальших наукових розвідок. Варто зауважити, що запропонована публікація є логічним продовженням більш ранніх праць автора [2], спрямованих на вивчення досвіду держав, що є сусідами України, у питаннях правового регулювання кримінальних покарань загалом та покарання у вигляді обмеження волі зокрема.

Виклад основного матеріалу. Єдина польська система кримінального правосуддя була сформована законодавством, прийнятим в період між світовими війнами. Основу законодавства склали Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) 1928 року, Закон про судоустрій того ж року, а також Кримінальний кодекс і Кодекс про правопорушення, прийняті в 1932 р.

Після Другої світової війни перераховані вище кодекси кілька разів піддавалися переробці і були доповнені низкою актів (наприклад, Декрет від 13 червня 1946 року про злочини, особливо небезпечні в період відновлення держави; Закон від 18 червня 1959 року про кримінальну відповідальність за злочини проти громадської власності; Закон від 22 травня 1958 року про посилення відповідальності за хуліганство; Закон від 10 грудня 1959 року про

боротьбу з алкоголізмом і Закон від 22 квітня 1959 року про боротьбу з самогонуварінням).

У 1969 р. кримінальне законодавство знову піддалося змінам. Були прийняті Кримінальний кодекс (далі – КК), КПК та Кримінально-виконавчий кодекс. Ці акти вступили в силу з 1 січня 1970 р. У 1971 р. прийняті Кодекс про правопорушення і Кодекс про провадження у справах про правопорушення і Кодекс про провадження у справах про адміністративним правопорушенням у російському праві і лише деякі є дрібними кримінальними діяннями). У 1971 р. був прийнятий Кримінально-фінансовий закон. У 1982 р. Сейм прийняв Закон про провадження у справах неповнолітніх. У такому вигляді польське кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство існувало до 1997 р.

У червні 1997 р. Сейм прийняв нові Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси. Ці кодекси, які вступили в дію 1 вересня 1998 року, є підсумком 8-річних зусиль, спрямованих на реформу системи кримінального правосуддя.

Передбачена в КК Польщі система покарань включає такі види: штраф, обмеження волі, позбавлення волі довічне і на певний строк. Смертна кара в Польщі скасована. Як ми бачимо, система покарань в польському кримінальному праві не надто відрізняється від вітчизняної. Водночас із системою покарань в польському кримінальному праві існують система кримінально-правових заходів та система заходів безпеки. Самостійне значення мають також інститути умовного припинення кримінального переслідування та відстрочки виконання покарання. Так, наприклад, до кримінально-правових заходів згідно із Кримінальним кодексом Польщі віднесені такі: позбавлення публічних прав, заборона займати певну посаду або займатися певною професією, заборона керувати транспортними засобами, конфіскація, відшкодування шкоди, грошова компенсація, грошова виплата, доведення вироку до публічного відома (ст. 39). На відміну від покарання кримінально-правові заходи не передбачені в санкції статей, що встановлюють відповідальність за конкретні види злочинів і правопорушень. Порядок призначення таких заходів регламентований в Загальній частині КК.

Покарання у вигляді обмеження волі, включене до КК Республіки Польща у 1969 р., перейшло у чинне законодавство і є альтернативним до короткострокового позбавлення волі або штрафу.

На думку Р. Гентковскі, перевагами згаданого покарання порівняно з покаранням у вигляді позбавлення волі є те, що обмеження волі не втручається в життя засудженого настільки глибоко, як позбавлення волі; не ізолює засудженого від членів його сім'ї; кошти, необхідні для виконання цього покарання, є значно меншими, ніж для покарання у вигляді позбавлення волі. Значимим є й той факт, що застосування згаданого покарання до осіб, які вчинили нетяжкі злочини, фактично дозволяє зберегти місця в установах виконання покарання для серйозних злочинців [4, с. 43].

Покарання у вигляді обмеження волі за загальним правилом призначається на строк від одного до 12 місяців.

Досліджуваний вид покарання реалізовується у двох проявах: 1) у вигляді виконання безоплатної суспільно корисної праці строком від 20 до 40 годин у місяць; 2) у вигляді відрахування в дохід держави від 10 до 25% заробітної плати засудженого. Протягом тривалого часу існував ще один варіант відбудовання цього покарання, а саме домашній арешт із використанням електронної системи нагляду, однак згідно із Законом від 11 березня 2016 р. «Про зміну закону – Кримінального кодексу та закону – Кримінально-виконавчого кодексу» таку можливість було скасовано.

Підчас відбудовання цього покарання засуджений не має права без згоди суду змінювати місце постійного проживання.

Саме згадані обов'язки Т. Каліш влучно називає засадничими складниками досліджуваного покарання [5, с. 69].

На засудженого можуть бути накладені й інші додаткові обов'язки. Попри дуже широке коло цих обов'язків, на нашу думку, варто погодитись з Т. Срокою, який стверджує, що саме такий значний перелік обов'язків чітко поєднує суть цього покарання з його назвою, оскільки дає змогу обмежити засудженого у можливості користування різними свободами [6, с. 48].

Отже, правопорушник може бути засуджений до виконання таких обов'язків:

- 1) має періодично інформувати суд та куратора про перебіг відбування покарання;
- 2) має вибачитися перед потерпілим;
- 3) має продовжувати виконання накладеного на нього обов'язку з утримання іншої особи;
- 4) має продовжувати займатися оплачуваною працею, наукою чи здійснювати набуття професії;
- 5) має утримуватись від зловживання алкоголем чи вживання одурманюючих засобів;
- 6) має здійснювати призначене лікування, зокрема відновлююче, реабілітаційне або терапевтичне;
- 7) має приймати участь в коригуюче-освітніх заходах;
- 8) має утримуватись від перебування у визначених місцях або серед визначеного кола осіб;
- 9) має утримуватись від контактів з потерпілим або іншими особами у визначений спосіб або від наближення до потерпілого чи інших осіб;
- 10) має залишити місце проживання, яке винний займав спільно з потерпілим;
- 11) має здійснити якусь іншу дію, якщо остання сприятиме запобіганню вчинення винним нових злочинів [7].

Судом також може бути накладено на винного обов'язок з відшкодування шкоди, завданої злочинцем, повністю або частково.

За вірним твердженням К. Мрозек, перелічені вище правообмеження, які впливали на засудженого в процесі відбування покарання у вигляді обмеження волі, формували єдину і неподільну санкцію, а їх конкретна кількість і вид були визначником ступеня караності цієї санкції. Кожен з них перетворював покарання у вигляді обмеження волі на найбільш еластичне з існуючих покарань з можливою конкретизацією а *casu ad casum* [8, с. 74].

Після відбування не менше половини призначеного терміну покарання суд може звільнити засудженого від його подальшого відбування, визнавши це покарання виконаним. Підставою для такого рішення може бути чітке дотримання засудженим вимог правопорядку, сумлінне виконання ним суспільно-корисної праці та інших додаткових обов'язків.

Місцями відбування покарання у вигляді обмеження волі є місце постійного проживання засудженого, місце його праці або інше місце на невеликій відстані від зазначених вище місць у разі, якщо інше місце відбування покарання продиктоване особливостями виконання цього покарання.

За наявності поважних підстав суд може одну форму виконання цього покарання змінити іншою з такого розрахунку: 20 годин суспільно корисної праці дорівнює 10% плати за працю і навпаки. Згадана заміна обмежується тим, що кількість годин суспільно корисної праці протягом місяця не може перевищувати 40.

Висновки. Підсумовуючи, вважаємо, що покарання у вигляді обмеження волі у виді, існуючому нині у кримінальному законодавстві Республіки Польща, відображає тенденції, які існують у багатьох державах Європейського Союзу. Не закликаючи до імплементації досліджуваних вище положень у вітчизняне законодавство, вважаємо, що їх глибоке вивчення могло б слугувати підґрунтям для вітчизняних реформ у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила) 1990 р. Донецьк: Донецкий Меморіал, 2003. 16 с.
2. Марисюк К.Б. Покарання у вигляді обмеження волі може бути реформоване (досвід Республіки Білорусь). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 855. С. 510-514.
3. Польша. Уголовное право и процесс / Криминальная энциклопедия. URL: <http://www.criminal.peterlife.ru/criminal/53199.html#WsscFYhubIU> (дата звернення: 07.04.2018).
4. Giętkowski R. Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym. Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA, 2007. 200 s.
5. Kalisz T. Treść i elementy kształtujące karę ograniczenia wolności. Ius Novum. 2016. № 3. S. 64–76.
6. Sroka T. Koncepcja jedności kary ograniczenia wolności w nowym modelu tej kary po nowelizacji z 20 lutego 2015 r. Palestra. 2015. № 7–8. S. 47–56.
7. Matys L. Na czym polega ograniczenie wolności? Infor-Prawo. 2010-10-03 URL: <http://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/wyrok-i-kara/255884> (дата звернення: 15.02.2018).
8. Mrozek K. Materialnoprawne aspekty orzekania kary ograniczenia wolności. Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego. 2016. № 39. S. 74–82.

УДК 343.21

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПОКАЗНИКІВ ЗАБРУДНЕННЯ АБО ПСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ

ANALYTICAL REVIEW OF INDICATORS OF POLLUTION OR DAMAGE TO LAND

Олійничук Р.П.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та процесу

Тернопільського національного економічного університету

У статті висвітлено аналітичні аспекти забруднення або псування земель. Здійснено аналіз кількісних і якісних показників забруднення або псування земель. Досліджено структуру облікованих кримінальних правопорушень у сфері забруднення або псування земель. На підставі результатів аналізу сформульовано авторські висновки щодо виявлених тенденцій.

Ключові слова: забруднення або псування земель, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність.

В статье освещены аналитические аспекты загрязнения или порчи земель. Осуществлен анализ количественных и качественных показателей загрязнения или порчи земель. Исследована структура учтенных уголовных правонарушений в сфере загрязнения или порчи земель. На основании результатов анализа сформулированы авторские выводы относительно выявленных тенденций.

Ключевые слова: загрязнение или порча земель, уголовное преступление, уголовная ответственность.

The article covers the analytical aspects of pollution or damage to land. The analysis of quantitative and qualitative indicators of pollution or damage to land is carried out. The structure of criminal offenses in the field of pollution or damage to land is explored. Based on the results of the analysis, author's conclusions about the revealed tendencies are formulated.

Key words: pollution or damage to land, criminal offense, criminal liability.

Постановка проблеми. Земля – найцінніше багатство нашої країни. Від її раціонального та ефективного використання залежить добробут народу. Здійснювана земельна реформа направлена на забезпечення раціонального використання та охорони земель. Водночас в результаті складних економічних умов, диспаритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію в Україні поглибилися процеси деградації ґрунтів. Загострилася проблема з балансом поживних речовин у землеробстві, зростає кислотність ґрунтового розчину, зменшується вміст гумусу. У ґрунтах склався негативний баланс поживних речовин, поширилась дегуміфікація (перший за значимістю і глобальністю тип деградації чорноземів), значно збільшилися площі середньо- і сильнокислих ґрунтів. Велике занепокоєння викликає інтенсивне закислення ґрунтів, що робить проблематичним вирощування на чорноземних ґрунтах цукрових буряків, озимої пшениці, багаторічних бобових трав та інших культур.

Використання земельних ресурсів не відповідає також вимогам природокористування. Порушені екологічно допустимі співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових і водних територій, що негативно впливає на стійкість агроландшафту і довкілля. Сільськогосподарські угіддя зазнають забруднення промисловими та побутовими відходами, нафтою та нафтопродуктами, пестицидами та іншими хімічними речовинами, ущільнюються важкою ґрунтообробною технікою, підтоплюються. Порушення сівозмін та відсутність дієвого контролю за дотриманням

елементарних правил і норм використання земель призвели до зменшення продуктивності ріллі.

Стан опрацювання. Забруднення або псування земель як правовий об'єкт вивчалось багатьма вченими-юристами. О.П. Литвин наголосив на ефективності запровадження механізмів державного управління у попередженні забруднення або псування земель під час здійснення господарської діяльності [1]. А.М. Шульга у своїх працях розглянув особливості кваліфікації злочинного забруднення та псування земель (ст. 239 Кримінального кодексу України) і соціальну зумовленість встановлення кримінально-правової заборони забруднення та псування земель [2; 3]. М.В. Іщенко дослідив забруднення або псування земель як наслідки злочину, передбаченого ст. 239 Кримінального кодексу України [4]. О.В. Головін та Я.О. Лесяк з'ясували питання кримінальної відповідальності за забруднення або псування земель [5]. О.С. Лисанець визначив правові засади охорони земель від забруднення та псування [6]. О. Пенязькова акцентувала увагу на порушеннях спеціальних правил як ознаках складу злочину, передбаченого ст. 239 «Забруднення або псування земель» Кримінального кодексу України [7]. Водночас поза увагою залишаються аналітичні аспекти дослідження такого злочину.

Метою статті є здійснення аналітичного моніторингу показників забруднення або псування земель як кримінального правопорушення та виявлення сучасних тенденцій.

Вклад основного матеріалу. Беззаперечним є твердження О. Вівчаренка, що проблема збереження земель